

De cyclus van laaggeletterdheid doorbreken

Een onderzoek naar de mogelijkheden tot het verbinden van preventieve en curatieve taalactiviteiten binnen lokale geletterdheidsnetwerken

**Marie-Anne Raaijmakers
Hermien Lankhorst**

In opdracht van
Kunst van Lezen

Voorwoord

In dit rapport vindt u de uitkomsten van een onderzoek waarin de mogelijkheden zijn verkend tot het verbinden van preventieve en curatieve taalactiviteiten binnen lokale geletterdheidsnetwerken. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Kunst van Lezen, een door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geïnitieerd leesbevorderingsprogramma dat sinds 2008 bestaat. De coördinatie van dit programma is in handen van Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek.

Kunst van Lezen kent drie programmalijnen. In de eerste plaats BoekStart, een leesbevorderingsprogramma voor kinderen tussen 0 en 4 jaar. Het doel van BoekStart is om ouders, baby's en peuters, rechtstreeks en via consultatiebureau en kinderopvang, intensief met kinderboeken en het voorlezen daarvan in aanraking te laten komen door ze actief te binden aan de plaatselijke openbare bibliotheek. In de tweede plaats stimuleert Kunst van Lezen onder de noemer de Bibliotheek *op school* duurzame samenwerking tussen bibliotheken en basisscholen en vmbo-scholen, gericht op leesbevordering en het verbeteren van informatievaardigheden. Binnen de derde programmalijn wordt gewerkt aan een landelijk dekkende voorziening van lokale en bovenlokale leesbevorderingsnetwerken, ter ondersteuning van de eerste twee programmalijnen.

Kunst van Lezen maakt tussen 2016 en 2018 onderdeel uit van het actieprogramma *Tel mee met Taal* dat wordt gesteund door de Ministeries van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Sociale Zaken en Werkgelegenheid. *Tel mee met Taal* zet zowel in op preventie als curatie van laaggeletterdheid en zoekt bovendien naar manieren om deze actielijnen met elkaar te verbinden. Dit rapport vormt een eerste aanzet tot een goed samenwerkingsmodel rond preventie en curatie op lokaal niveau met een heldere rol voor de bibliotheek.

Tijdens het onderzoek hebben vele mensen tijd gemaakt om te spreken met de onderzoekers. Graag dank ik alle betrokkenen hartelijk. Deze inzet wordt zeer op prijs gesteld.

Adriaan Langendonk

Programmacoördinator Kunst van Lezen

Juli 2017

Meer informatie:

www.kunstvanlezen.nl

www.boekstart.nl

www.boekstartpro.nl

www.debibliotheekopschool.nl

www.leesmonitor.nl

www.telmeemettaal.nl

Voorwoord 2

1. Inleiding 6

- 1.1. *Aanleiding en vraagstelling van het onderzoek 6*
- 1.2. *Aanpak van het onderzoek 6*
- 1.3. *Indeling van dit rapport 7*
- 1.4. *Risico's en verantwoordelijkheden 7*

2. Hoe doorbreken we de cyclus van laaggeletterdheid? 8

- 2.1. *Het benaderen van ouders 8*
- 2.2. *De rol van professionals 8*
- 2.3. *De spelers binnen het geletterdheidsnetwerk 9*
- 2.4. *De rol van de bibliotheek 9*

3. Good practice: Kampen 11

- 3.1. *De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie 11*
- 3.2. *De gemeente en het netwerk 11*
- 3.3. *De plaats van het onderwijs binnen het netwerk 12*
- 3.4. *De rol van de bibliotheek 12*
- 3.5. *Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeente Kampen 13*

4. Good practice: Noordwest Veluwe 14

- 4.1. *De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie 14*
- 4.2. *De gemeente en het netwerk 14*
- 4.3. *De rol van de bibliotheek 15*
- 4.4. *De plaats van voorschoolse instellingen en onderwijs binnen het netwerk 15*
- 4.5. *Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeenten in het werkgebied van de Bibliotheek Noordwest Veluwe 16*

5. Good practice: Waalwijk 17

- 5.1. *De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie 17*
- 5.2. *De gemeente en het netwerk 17*
- 5.3. *De plaats van het onderwijs binnen het netwerk **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.***
- 5.4. *De rol van de bibliotheek 19*
- 5.5. *Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeente Waalwijk 19*

6. Conclusie en aanbevelingen 20

- 6.1. *Kampen, Noordwest Veluwe en Waalwijk 20*
- 6.2. *Aanbevelingen 21*

Bijlage 1. Lijst van gesprekspartners 24

Expertronde 24

Kampen 24

Noordwest Veluwe 24

Waalwijk 24

1. Inleiding

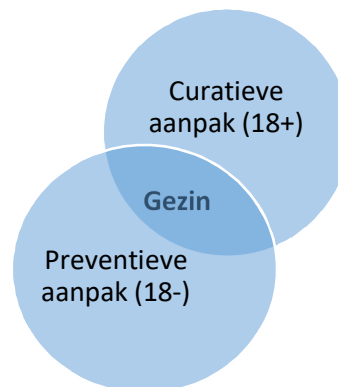
1.1. Aanleiding en vraagstelling van het onderzoek

Dat een goede beheersing van de Nederlandse taal een voorwaarde is voor het volwaardig kunnen participeren in de maatschappij, is een feit. Niet voor niets bestaan er in heel Nederland talloze programma's en initiatieven die erop gericht zijn laaggeletterdheid te voorkomen of te verhelpen. Vanuit het landelijke programma *Tel mee met Taal* wordt een deel van deze aanpak gestimuleerd, gecoördineerd en gefinancierd.

Vaak focussen de projecten die gericht zijn op een betere taalbeheersing op ofwel het voorkómen van taalproblemen bij de jeugd ofwel het tegengaan van laaggeletterdheid bij volwassenen. De link tussen de preventieve en curatieve aanpak wordt nog niet structureel gelegd, terwijl er voldoende reden lijkt te zijn om dit wél te doen: kinderen van laaggeletterde ouders lopen namelijk een grotere kans om zelf ook taalproblemen te ontwikkelen. In plaats van preventie en curatie als zelfstandige lijnen parallel aan elkaar te laten lopen, lijkt het daarom verstandig om te kijken hoe de link tussen de preventieve en curatieve aanpak kan worden gelegd met als focus het (taalarme) gezin met jonge kinderen. In dit onderzoek wordt gekeken op welke manier binnen gemeentes die verbinding al wel wordt gelegd, welke problemen men hierbij tegenkomt en welke factoren kunnen helpen om van initiatieven een succes te maken. Hierbij zullen een aantal zogenaamde *good practices* worden beschreven van gemeentes waar al forse schreden zijn gezet op de weg naar het maken van die verbinding tussen de curatieve en preventieve kant.

De openbare bibliotheken zijn de afgelopen jaren een zeer grote rol gaan spelen op het gebied van de preventieve kant met succesvolle programma's voor leesbevordering zoals de *Bibliotheek op school* en *BoekStart*. Ook aan de curatieve kant worden steeds meer activiteiten ontwikkeld door de openbare bibliotheek, bijvoorbeeld door het opzetten van *Taalhuizen* van waaruit activiteiten voor laaggeletterden worden gecoördineerd en gefaciliteerd. Omdat de bibliotheek beide aanvliegroutes in haar repertoire heeft, lijkt het dan ook logisch om te kijken of er binnen de bibliotheek een sterke link kan worden gelegd tussen deze twee pijlers.

De tijd dat een organisatie zelfstandig een probleem probeert op te lossen is echter voorbij. Om deze ingewikkelde problematiek efficiënt aan te pakken zijn daarom sterke, slimme samenwerkingsverbanden nodig waarin de bibliotheek haar plaats moet weten te bepalen en 'vast te leggen'. Naast het beschrijven van een aantal *good practices*, zal daarom in dit verkennend onderzoek een antwoord worden gezocht op de vraag welke rol de bibliotheek kan spelen in het leggen van een verbinding tussen curatie en preventie binnen lokale/regionale geletterdheidsnetwerken.

1.2. Aanpak van het onderzoek

Om een antwoord te vinden op de vragen hoe de verbinding tussen curatieve en preventieve taalactiviteiten kan worden gelegd en welke rol de bibliotheek kan spelen in het leggen van een verbinding tussen curatie en preventie binnen lokale/regionale geletterdheidsnetwerken, is een verkennend onderzoek uitgevoerd dat bestond uit twee delen.

In het eerste deel is bureauonderzoek uitgevoerd en gesproken met meer dan tien experts, onder wie vertegenwoordigers van landelijke geletterdheidsorganisaties, medewerkers van bibliotheken en gemeenteambtenaren. Deze gesprekken geven veel inzicht in de mogelijke valkuilen bij het vinden van de verbinding, maar ook in wat er nodig is om projecten wél te laten slagen.

In het tweede deel van het onderzoek zijn drie gemeentes/regio's, waarin al stappen worden gezet in het leggen van de verbinding, verder onderzocht. Dit is gedaan door middel van gesprekken met vertegenwoordigers van het plaatselijke geletterdheidsnetwerk en het lezen van relevante beleidsstukken. Deze good practices zijn gemeente Kampen, regio Noordwest Veluwe en gemeente Waalwijk.

1.3. Indeling van dit rapport

In het eerste hoofdstuk worden algemene lijnen geschetst. Dit wordt gedaan aan de hand van de bevindingen uit het bureauonderzoek en de gesprekken met de experts. Hierna worden de good practices behandeld. Als laatste wordt in de conclusie een antwoord gegeven op de twee hoofdvragen van dit onderzoek en worden er aanbevelingen gedaan voor verdere actie met betrekking tot het maken van een verbinding tussen curatieve en preventieve activiteiten binnen geletterdheidsnetwerken.

1.4. Risico's en verantwoordelijkheden

Dit rapport is bestemd voor Stichting Lezen/Kunst van Lezen en voor derden, nader te bepalen door de opdrachtgever. Bij de onderzoekswerkzaamheden voor de samenstelling van het rapport is zorgvuldigheid betracht. Daarbij is uitgegaan van de waarheidsgetrouwheid van door de opdrachtgever en door derden verstrekte informatie. Het eindrapport is voor definitieve vaststelling voorgelegd aan Adriaan Langendonk van Stichting Lezen/Kunst van Lezen.

2. Hoe doorbreken we de cyclus van laaggeletterdheid?

In dit hoofdstuk wordt een algemeen beeld gegeven van de kansen en valkuilen bij het maken van een verbinding tussen preventieve en curatieve taalactiviteiten. Het geschetste beeld is gebaseerd op bureauonderzoek en gesprekken met (landelijke) experts.

2.1. Het benaderen van ouders

Zonder de medewerking van de ouders is het niet mogelijk om van de verbinding tussen curatieve en preventieve activiteiten een succes te maken. Het is echter bepaald niet eenvoudig om ouders zover te krijgen. Ouders hebben vaak zelf geen inzicht in hoe belangrijk hun rol is bij de (taal)ontwikkeling van hun kinderen. Daarom is het vergroten van hun bewustzijn en kennis een cruciale eerste stap. Daarbij is het belangrijk dat ouders positief worden benaderd en dat deze aanpak hun geen stress oplevert; dit verkleint de kans op afhaken. De benadering van ouders moet op maat en persoonlijk: ouders (en hun kinderen) moeten centraal staan, niet het systeem. Met de ouders moet een vertrouwensband worden opgebouwd en hun behoeften moeten het uitgangspunt vormen van deze benadering. Sommige ouders zullen mogelijk snel een taal cursus willen volgen; het grootste deel zal echter moeten worden verleid, bijvoorbeeld door laagdrempeligere activiteiten aan te bieden die (op het eerste gezicht) minder op (hun eigen) taalontwikkeling gericht lijken te zijn. Een aandachtspunt is dat het bereiken van autochtone ouders (NT1) veelal moeizamer gaat dan het bereiken van allochtone ouders (NT2).

2.2. De rol van professionals

Om ouders en kinderen gezamenlijk te bereiken is het belangrijk dat ook de professionals in consultatiebureaus, kinderopvang en onderwijs zich bewust zijn van het belang van ouders bij de taalontwikkeling van hun kinderen. Uit het onderzoek blijkt echter dat het bewustzijn bij deze professionals lang niet altijd aanwezig is. Dit is een aandachtspunt want de genoemde instellingen zijn dé plekken waar taalarme gezinnen kunnen worden 'gevonden'. Bovendien kan juist ook bij deze instellingen een link worden gelegd tussen de taalontwikkeling van kinderen en het taalniveau van hun ouders: daar is al regelmatig contact tussen professional en ouder en kan dus de hoognodige vertrouwensband worden opgebouwd. Bovendien staat het belang van het kind daar duidelijk centraal zodat ouders sneller geneigd zullen zijn aan hun eigen ontwikkeling te werken als zij geloven dat dit in het belang is van hun kind.

Bij een te ontwikkelen aanpak zal eerst aandacht moeten worden geschonken aan een sterker bewustzijn bij professionals met betrekking tot de invloed van ouders op de taalontwikkeling van hun kinderen. Daarnaast is het nodig dat de expertise van professionals in consultatiebureaus, de kinderopvang en het onderwijs wordt vergroot om laaggeletterdheid bij ouders te signaleren, de ouders op een juiste manier te benaderen en vervolgens op een goede manier door te verwijzen. Uit de gesprekken met vertegenwoordigers van deze instellingen blijkt echter dat - ook wanneer het belang van het onderwerp wel wordt gevoeld - de werkdruk te hoog ligt om er aandacht aan te kunnen geven. Alleen met extra ondersteuning is dit mogelijk en dat betekent een flinke investering als voorwaarde om deze instellingen te verleiden deze opdracht op te pakken. Deze financiële ondersteuning is billijk daar de meewerkende instellingen hun takenpakket zouden uitbreiden met een curatief element. De accentverschuiving binnen de aanpak van laaggeletterdheid naar laagtaalaardige gezinnen met jonge kinderen zou vergezeld moeten gaan van een financiële impuls en/of een reallocatie van bestaande middelen, bijvoorbeeld door binnen bestaande subsidieregels de focus te verleggen.

2.3. De spelers binnen het geletterdheidsnetwerk

Om een succesvolle verbinding te kunnen maken tussen curatie en preventie is een gezamenlijke ambitie en bewuste focus op laagtaalvaardige ouders nodig wat zich moet vertalen in een integraal lokaal beleid en structurele samenwerking. Een langetermijnperspectief is voorwaarde: de problematiek vraagt om een intensieve aanpak, de ontwikkelingen gaan langzaam en de resultaten zijn veelal pas na een lange periode merkbaar. Partners in het netwerk zien echter nog niet altijd het belang van de rol van ouders in de (taal)ontwikkeling van kinderen. Dit geldt niet alleen voor professionals op de werkvloer, maar ook voor bestuurders en beleidsmakers. Deze kwestie kan worden aangepakt door het bewustzijn bij alle betrokkenen te vergroten. Een succesvolle aanpak wordt nu ook in de weg gezeten door de focus van de verschillende benaderingen van laaggeletterdheid: preventie wordt vooral georganiseerd in samenwerking met onderwijs en opvang, terwijl curatie vooralsnog vooral is gericht op arbeidsmarktregio's en dus met name op werkgerelateerde problemen van laaggeletterdheid. Door de focus te verleggen naar het laagtaalvaardige gezin komen de benaderingen bij elkaar.

Lokale omstandigheden zijn bepalend voor de spelers in een netwerk, op welke wijze zij opereren en hoe zij zich precies tot elkaar verhouden. Zo functioneert een netwerk in een grote gemeente anders dan in een kleine gemeente. Landelijk ontwikkelde programma's zouden daarom flexibel moeten kunnen worden uitgevoerd op lokaal niveau. Ongeacht de specifieke lokale omstandigheden is het echter duidelijk dat het onderwijs, de kinderopvang en het consultatiebureau cruciaal zijn voor het netwerk en hiervan onderdeel (moeten) uitmaken. Helaas zijn deze partijen lang niet overal (reguliere) gesprekspartners in geletterdheidsnetwerken.

Ten aanzien van de rol van de gemeente binnen het geletterdheidsnetwerk is eveneens geen blauwdruk te geven. Een gemeente kan processen aanjagen, organisaties, domeinen en partijen verbinden, processen (financieel) van de grond tillen, deze faciliteren en ondersteunen. Cruciaal is het onder de aandacht brengen van de problematiek rondom laaggeletterdheid. Niet alleen de gemeenteraad als geheel en het College, ook politieke partijen en raadscommissies kunnen hierbij van invloed zijn. Het overal en herhaaldelijk 'vertellen van het verhaal' door wethouders en /of burgemeester maar vooral het goed luisteren naar de laagtaalvaardige gezinnen zelf is onontbeerlijk bij een integrale lokale aanpak.

Het tegengaan van laaggeletterdheid op de lange termijn wordt nu nog vaak ondermijnd door een onzekerheid over (de duurzaamheid van) financiering van veel netwerkpartners. Door toepassen van cofinanciering kan de betrokkenheid van de partners bij gezamenlijke plannen worden vergroot en de inspanningen beter worden geborgd.

2.4. De rol van de bibliotheek

De meningen over de rol van de bibliotheek ten aanzien van het voorkomen en verhelpen van laaggeletterdheid lopen uiteen. Een deel van de professionals buiten de bibliotheek ziet geen grote rol weggelegd voor de bibliotheek: volgens hen is de bibliotheek vooral een uitleenfabriek en komen de medewerkers weinig buiten de muren van hun eigen vestigingen. Het feit dat veel laaggeletterden zelf de bibliotheek ervaren als hoogdrempelig en dat veel taalarme gezinnen met sociaal-maatschappelijke problemen te maken hebben die de expertise van het bibliotheekpersoneel te boven gaan, zien zij als een bevestiging van het idee dat de bibliotheek slechts een bescheiden rol kan spelen op het gebied van de bestrijding van laaggeletterdheid.

Andere professionals, zowel binnen als buiten de bibliothecaire sector, zien de bibliotheek juist als een logische partij om een sterke verbindende en ook regievoerende rol te spelen binnen geletterdheidsnetwerken. Niet alleen komen preventieve en curatieve actielijnen in de bibliotheek bij elkaar, ook heeft zij in veel gemeenten al sterke banden opgebouwd met de GGD, de kinderopvang, het onderwijs en het taalnetwerk. Met de al aanwezige expertise van taal zouden bibliotheekprofessionals

(met aanvullende training) op het consultatiebureau, in de kinderopvang en op school de ondersteunende rol kunnen spelen die nodig is om daar te kunnen werken aan een verbinding tussen curatie en preventie. Om als bibliotheek een grote(re) rol te spelen in een geletterdheidsnetwerk is het dus van belang dat alle netwerkpartners de bibliotheek zien als een serieuze speler die partijen kan verbinden en bovendien prominent buiten haar eigen muren te vinden is met programma's als de Bibliotheek *op school* en BoekStart in de kinderopvang.

Informeel spelen sommige bibliotheken al de rol van verbinder en regievoerder als het gaat om de integrale aanpak van laaggeletterdheid. In deze situaties is het van belang dat het eigenaarschap en de regievoering formeel worden vastgelegd en de bibliotheek duidelijke (prestatie)afspraken maakt met de gemeente en andere partijen zodat de verwachtingen helder zijn.

Echter, bibliotheken moeten ook de eigen organisatie kritisch tegen het licht houden: vaak lopen binnen bibliotheken zelf de preventie- en curatielijnen parallel aan elkaar en vindt er nauwelijks overleg plaats tussen beide. Dit valt te verhelpen door functies te creëren waarbinnen de twee aandachtsgebieden samenkomen of door structurele kennisuitwisseling te organiseren tussen beide lijnen, zowel op uitvoerend als beleidsniveau.

3. Good practice: Kampen

3.1. De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie

Op 14 september 2016 vond in Kampen op initiatief van de bibliotheek een symposium plaats met als titel: 'Samen voor lezen'. Tijdens het symposium ging het om de vraag op welke wijze een sterkere verbinding gemaakt kan worden tussen de preventieve en curatieve aanpak van laaggeletterdheid. Een grote mix aan professionals was vertegenwoordigd op dit symposium: leerkrachten, pedagogisch medewerkers, logopedisten, beleidsambtenaren, jeugdverpleegkundigen, bibliotheekmedewerkers, vrijwilligers van het Taalhuis, BoekStart, de VoorleesExpress en Kinderzwerfboek, en medewerkers van een lokale welzijnsorganisatie.

Dieuwke de Goede, programmamanager Educatie en Participatie bij de bibliotheek Kampen, wilde dit symposium organiseren omdat de laagtaalvaardige gezinnen die de ondersteuning het meest nodig hebben nu veelal niet worden bereikt. Om deze ouders en kinderen wel te kunnen bereiken moet onder meer de bestaande lokale infrastructuur worden aangepast, waarbij gestuurd wordt op het leggen van een structurele verbinding tussen preventieve en curatieve taalactiviteiten. Een vergroting van het bewustzijn en de expertise van de professionals zodat zij weten hoe ze het beste laagtaalvaardigheid bij ouders kunnen signaleren en hen vervolgens doorverwijzen is daarbij onontbeerlijk.

Dieuwke de Goede –
programmamanager Educatie en
Participatie:

In Kampen hebben we met een jarenlange structurele samenwerking met de voorschoolse instellingen en het primair onderwijs een goede voedingsbodem gecreëerd. Met dit symposium kunnen we hierop voortbouwen.

Het symposium heeft geresulteerd in de vergroting van het bewustzijn bij de professionals en vrijwilligers. Betrokken organisaties hebben een aantal ambities geformuleerd en de relaties binnen het lokale netwerk zijn aangehaald.

3.2. De gemeente en het netwerk

In Kampen is het percentage laaggeletterden 14,7% en ligt het daarmee boven het landelijk en provinciale gemiddelde. Het onderwerp staat mede daarom op de gemeentelijke agenda en het College heeft het standpunt geformuleerd dat de verbinding tussen preventie en curatie moet worden gerealiseerd. De gemeente ziet voor zichzelf een rol als aanjager en verbinder: het uitzetten van lijnen, het verbinden van organisaties en het vergroten van het bewustzijn ten aanzien van laaggeletterdheid binnen deze organisaties.

Eibert Spaan – wethouder Kampen

Bewustwording is nodig omdat lezen belangrijk is voor zoveel meer dan alleen boeken. Denk aan het kunnen lezen van een bijsluiter, het begrijpen van een stembiljet of het schrijven van een sollicitatiebrief. Hier zie ik ook een relatie met ons motto: het vergroten van de eigen kracht van inwoners en van de gemeenschapskracht ofwel van de Kamper Kracht.

De regievoering in de aanpak van laaggeletterdheid ligt in Kampen bij een gemeentelijke werkgroep met vertegenwoordigers vanuit diverse

organisaties en de gemeente zelf. Om knopen door te kunnen hakken is het echter soms nodig dat een partij boven de andere partijen kan staan. De gemeente ziet deze regierol niet voor zichzelf weggelegd. Wel geeft de gemeente aan ervoor te willen zorgen dat onderwerpen uit deze werkgroep worden meegenomen in de gemeentelijke besluitvorming.

3.3. De plaats van voorschoolse instellingen en onderwijs binnen het netwerk

Opvang en onderwijs zijn niet vertegenwoordigd in bovengenoemde werkgroep; zij hebben een eigen overleg en er is een goed contact tussen beide gremia. Directeuren van voorschoolse instellingen en basisscholen zien dat de weg naar de bibliotheek en het Taalhuis voor veel (laagtaalvaardige) ouders niet vanzelfsprekend is en begrijpen het belang van de verbinding tussen preventieve en curatieve taalactiviteiten. Met de GGD en het CJG worden momenteel gesprekken gevoerd over het vergroten van de mogelijkheden op dit terrein.

Volgens Gradus van Assen, directeur van de Koningin Emmaschool in Kampen is de Bibliotheek *op school* een 'gouden greep' in de verbinding tussen preventie en curatie: hierdoor wordt voor ouders zichtbaar welke mogelijkheden er zijn met (voor)lezen. Op de school van Van Assen wordt in schooljaar 2017/2018 in het kader van de intensieve stimuleringsregeling (Kunst van Lezen) een koppeling gelegd tussen BoekStart, Boekenpret, de Bibliotheek *op school* en het ouderbeleid. Van Assen ziet bovendien verdergaande mogelijkheden voor het onderwijs om een rol te spelen bij het verbinden van curatie en preventie. Hij geeft wel aan dat eerst praktische obstakels uit de weg moeten worden geruimd voordat hier werk van kan worden gemaakt. Het onderwijs wordt al sterk overvraagd, dus om scholen te verleiden moet er ondersteuning worden geboden, meent Van Assen. Zijn school is echter ook bereid (met uren en trainingen) te investeren in de aanpak.

Gradus van Assen – directeur
Koningin Emmaschool Kampen

*Scholen laten een grote kans
liggen als ze op het terrein van
laaggeletterdheid geen rol
willen spelen.*

3.4. De rol van de bibliotheek

De Bibliotheek Kampen heeft binnen de preventieve aanpak inmiddels veel bereikt. Op curatief gebied is een Taalhuis gerealiseerd en met de gemeente zijn op dit terrein goede prestatieafspraken gemaakt. Er wordt nu ingezet op het samenbrengen van deze lijnen, zowel intern als extern.

Binnen de bibliotheek wordt de verbinding in kleine stappen versterkt. De bibliotheek stuurt bewust op het bij elkaar brengen van processen waarbij het niet alleen gaat om het delen van informatie maar ook om het delen van verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld ten aanzien van netwerkcontacten. Tevens worden praktische maatregelen genomen: zo is het Taalhuis geopend op de BoekStartochtenden waardoor ouders makkelijker kunnen worden doorverwezen. Daarnaast zijn er functies gecreëerd waarin de verbinding wordt gemaakt: niet alleen heeft de programmamanager Educatie en Participatie zowel preventie als curatie als aandachtsgebieden, ook een van de consultants is werkzaam voor zowel BoekStart en de VoorleesExpress als voor het Taalhuis. En front-officemedewerkers zijn opgeleid in het kunnen signaleren en doorverwijzen van laaggeletterden, onder andere laaggeletterde ouders.

Annette Schol – directeur-
bestuurder Bibliotheek Kampen

*Het netwerk heeft mijns inziens een
duidelijke regisseur nodig. Als de
werkgroep dat wil, is de Bibliotheek
Kampen van harte bereid om die rol
op te pakken.*

Extern initieert de bibliotheek diverse projecten en activiteiten als het gaat om het verbinden van preventieve en curatieve activiteiten. Zo heeft de bibliotheek samen met de twee grootste scholenkoepels

een subsidie ontvangen waarmee de bibliotheek het aantal leesconsultanten kan uitbreiden. De kansen en mogelijkheden om een verbinding te kunnen maken tussen een preventieve en curatieve aanpak worden hiermee vergroot. Bij aanvragen van andere subsidies – bijvoorbeeld in het kader van

onderwijsvoorrangsbeleid of cultuureducatie – wordt deze verbinding tevens meegenomen. Binnen bestaande subsidieregelingen wordt hiermee de focus verschoven. Ook wordt in het schooljaar 2017/2018 in het kader van de intensieve stimuleringsregeling (Kunst van Lezen) een koppeling gelegd tussen de Bibliotheek *op school*, BoekStart, Boekenpret, het Taalhuis en het ouderbeleid van een aantal scholen.

Binnen het netwerk heeft de bibliotheek *in de praktijk* een regievoerende rol, maar deze is niet geformaliseerd. Directeur-bestuurder Annette Schol zou veel voelen voor een formalisering van de rol van de bibliotheek omdat dit zou betekenen dat de bibliotheek krachtiger kan optreden.

3.5. Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeente Kampen

√ Door een goed bezocht symposium heeft de bibliotheek in Kampen het bewustzijn bij de netwerkpartners m.b.t. de problematiek rond laaggeletterdheid weten te vergroten. De netwerkpartners hebben naar aanleiding van het symposium een actielijst opgesteld en meer zicht gekregen op het lokale aanbod op het terrein van laaggeletterdheid. De partners weten elkaar nu beter te vinden.

√ In Kampen is er goed contact tussen de stakeholders binnen het geletterdheidsnetwerk. Deze zijn vertegenwoordigd in een gemeentelijke werkgroep die ook regievoerder is.

√ In Kampen weet het netwerk zich gesteund door een betrokken gemeente die een aanjagende en verbindende rol wil spelen hierin.

√ Binnen de Bibliotheek Kampen worden preventieve en curatieve lijnen bij elkaar gebracht, zowel binnen functies als processen, waardoor de verbinding tussen preventie en curatie een structureel karakter krijgt.

X Opvang en onderwijs maken geen deel uit van de gemeentelijke werkgroep.

X In de praktijk ligt de regie bij de bibliotheek maar deze rol is niet geformaliseerd waardoor het soms lastig is processen op gang te krijgen. Duidelijkheid over en het formaliseren van het eigenaarschap en de regievoering zijn een vereiste, evenals het faciliteren van deze inspanning met financiële middelen.

4. Good practice: Noordwest Veluwe

4.1. De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie

Tussen de Bibliotheek Noordwest Veluwe en de gemeentes in haar werkgebied zijn voor de periode 2016-2018 prestatieafspraken gemaakt op het terrein van non-formele educatie. De aanpak die in deze afspraken is vastgelegd past binnen de initiatieven en beoogde resultaten van het landelijk actieprogramma Tel mee met Taal. Onderdeel van de prestatieafspraken is de intentie om waar mogelijk een preventieve aanpak met een curatieve te verbinden. Instellingen in de voorschoolse periode en het onderwijs zijn de plaatsen waar deze verbinding met ondersteuning van de bibliotheek tot stand kan worden gebracht.

4.2. De gemeente en het netwerk

Het Taalhuisnetwerk omvat de subregio Harderwijk, Nunspeet, Putten en Ermelo. De gemeenten trekken samen op in het bepalen van een gemeenschappelijke koers. De gemeenten en de bibliotheek doen vaak samen een voorzet om verdere stappen in de kerngroep van het Taalhuis te kunnen zetten. Volgens Pauline Beelen, beleidsambtenaar Samenleving van de gemeente, is er binnen de overleggen een open sfeer met ruimte voor kritische vragen en nieuwe ideeën waardoor veel lijnen bij elkaar kunnen komen.

Het onderwerp laaggeletterdheid mag nog prominenter op de politieke agenda komen als een belangrijke basisvoorwaarde om te kunnen participeren in onze maatschappij. Vanuit de netwerksamenwerking rond het Taalhuis wordt hier verder op ingezet. Beelen geeft aan dat daarom op opportune momenten, zoals tijdens de Week van de Alfabetisering, bij de gemeenteraadsleden aandacht wordt gevraagd voor de ingezette koers en het opgebouwde netwerk. Binnen het netwerk kunnen de gemeenten als verbindingsmakelaar en vanuit een helicopterview zorgen dat nieuwe verbindingen tussen organisaties tot stand komen en hen stimuleren om tot actie over te gaan. Deze impuls is nodig, volgens Beelen, want de bewustwording ten aanzien van de rol van ouders bij de taalontwikkeling van kinderen staat op sommige plekken nog in de kinderschoenen. De gemeenten streven naar een sluitende ketenaanpak op het gebied van taal; vanuit alle (leef)domeinen moet er continu aandacht zijn voor een integrale benadering en aanpak van het probleem.

Pauline Beelen, beleidsambtenaar
samenlevingszaken gemeente Ermelo:

De netwerkpartners hebben elkaars taal leren spreken waarbij het accent ligt op de gezamenlijke in plaats van tegengestelde belangen.

Hoewel al stappen in de goede richting zijn gezet door de samenwerkende partners binnen de bibliotheekregio Noordwest Veluwe liggen er nog veel mogelijkheden om preventie en curatie te verbinden. Beelen geeft aan dat trajecten binnen het educatieve domein zoals de schakelklassen, nog beter benut kunnen worden om mensen in contact te brengen met het Taalhuis. Aandachtspunten hierbij zijn de detailregels binnen de VVE die samenwerking bemoeilijken, de verschillende belangen van de betrokken partijen en het tegengaan van verkokering tussen de (leef)domeinen, waardoor de burger door de bomen het bos niet meer ziet. Daarnaast is het volgens Beelen ook nodig tijdig te kunnen schakelen. Zij geeft aan dat binnen de gemeenten de lijnen vaak kort zijn en het daarom verstandig is om niet vast te willen houden aan regels en protocollen maar direct in actie te komen en te leren door te doen.

4.3. De rol van de bibliotheek

De Bibliotheek Noordwest Veluwe is formeel regievoerder van het geletterdheidsnetwerk. Naast de procesaansturing en praktische invulling gaat het hierbij om het versterken van de samenwerking. Jan Hoogenberg, directeur–bestuurder Bibliotheek Noordwest Veluwe geeft aan als bibliotheek een belangrijke bijdrage te willen leveren aan het terugdringen van laaggeletterdheid, maar dat hiervoor een intensieve samenwerking met kern- en alliantiepartners noodzakelijk is. Het Taalhuis ziet Hoogenberg hierbij niet als een doel op zich maar als middel. De kernpartners van het Taalhuis zijn de formele taalaanbieders en welzijnsorganisaties, de bibliotheek en de gemeenten in het werkgebied Noordwest Veluwe. Het kernteam is bewust klein gehouden en naast deze kernpartners zijn er alliantiepartners die – afhankelijk van het onderwerp – bij een overleg worden betrokken. Dit geldt ook voor de voorschoolse instellingen en het onderwijs.

Linda Mulder, manager Programmering en Educatie bij de Bibliotheek Noordwest Veluwe geeft aan dat met de komst van het Taalhuis van meet af aan duidelijk was dat de preventieve en curatieve aanpakken geen parallelle trajecten mochten worden. Hierbij kiest de bibliotheek voor de volgorde preventie – curatie, dus de vraag is hoe bestaande aanpakken zoals BoekStart en de Bibliotheek *op school* gerelateerd kunnen worden aan de nieuwe opdracht. In het prestatiecontract is nu weergegeven dat de professionals die betrokken zijn bij de leesbevorderingsactiviteiten van de bibliotheek worden verbonden met de activiteiten van het Taalhuis. De taalpartners en sleutelfiguren binnen het netwerk – met name voorschoolse instellingen en het onderwijs – spelen een belangrijke rol om deze verbinding mogelijk te maken. Als ambassadeurs moeten zij als eerste worden bereikt en gemobiliseerd. Hierbij gaat het zowel om medewerkers op uitvoerend als op strategisch niveau. Inmiddels zijn de bibliotheek, het CJG en de consultatiebureaus met elkaar in gesprek over de vraag wat de organisaties nodig hebben om de rol als vindplaats (verder) in te kunnen vullen.

Linda Mulder, manager
Programmering en Educatie:

Met de komst van het Taalhuis was van meet af aan duidelijk dat de preventieve en curatieve aanpakken geen parallelle trajecten mochten worden.

Om uitvoering te kunnen geven aan de opdracht en hiermee ook aan de verbinding tussen preventie en curatie, heeft de Bibliotheek Noordwest Veluwe intern een reorganisatie doorgevoerd. Functies zijn veranderd en de inzet is nu vooral gericht op het versterken van de contacten evenals het vergroten van de zichtbaarheid binnen het lokale en regionale

netwerk. Ook de interne communicatie is erop gericht dat relevante contacten met elkaar worden afgestemd. De lijnen tussen de programmacoördinator 0 -18 jaar en de taalhuiscoördinator bijvoorbeeld, zijn kort en lopen soepel.

Jan Hoogenberg, directeur –
bestuurder Bibliotheek
Noordwest Veluwe:

De bibliotheek stond voor de vraag welke organisaties en sleutelfiguren konden worden gemobiliseerd bij de aanpak van laaggeletterdheid. Nu hebben we een netwerk van kern- en alliantiepartners en zijn de rollen helder. Dat is onze kracht.

4.4. De plaats van voorschoolse instellingen en onderwijs binnen het netwerk

In het prestatiecontract tussen de gemeenten en de bibliotheek wordt met name aandacht gevraagd voor laagtaalvaardige ouders. Heel concreet gaat het om ouders van peuters op niveau 1F en 2F. Laaggeletterdheid is in de regio Noordwest Veluwe niet geclusterd wat maakt dat niet gefocust kan

worden op bepaalde gebieden maar dat alle professionals binnen alle voorschoolse instellingen en het onderwijs bereikt moeten worden. De bibliotheek werkt momenteel aan het vergroten van de bewustwording van deze professionals. Sandra Timmer, programmacoördinator 0 - 18 jaar bij de Bibliotheek Noordwest Veluwe, verzorgt bijvoorbeeld tijdens leesnetwerkbijeenkomsten hier

Sandra Timmer, programmacoördinator 0 - 18 jaar bij de Bibliotheek Noordwest Veluwe:

We zetten in op het gezamenlijk doorbreken van generaties laaggeletterdheid. De motivatie van ouders om bij te dragen aan een goede toekomst van hun kinderen biedt hiertoe vele kansen.

presentaties over en zij geeft aan dat de betrokken instellingen en professionals in toenemende mate zichzelf ook als taalpartners en ambassadeurs op dit terrein zien.

Pauline Beelen hoopt op een vliegwieleffect als veel professionals – met name in de voorschoolse periode en het primair, voortgezet en beroepsonderwijs – alle mogelijkheden kunnen benutten om drempels te verlagen en kansen te creëren. Beelen geeft aan dat alleen met een krachtenbundeling, een integrale aanpak en continue aandacht voor de netwerksamenwerking

de laaggeletterdheid in de betrokken gemeentes kan worden teruggedrongen. Het is volgens haar belangrijk om daarbij goed hun visie en koers voor ogen te houden: het gaat immers om een lange termijntraject.

4.5. Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeenten in het werkgebied van de Bibliotheek Noordwest Veluwe

√ Tussen de gemeenten en de Bibliotheek Noordwest Veluwe is een prestatiecontract met betrekking tot non-formele educatie afgesloten op basis van een heldere koers en met duidelijke richtlijnen. In dit contract wordt een verbinding gelegd tussen preventieve en curatieve aanpakken op het terrein van laaggeletterdheid.

√ De Bibliotheek Noordwest Veluwe is formeel regievoerder van een netwerk met kern- en alliantiepartners. De contacten tussen de partners zijn goed en de rollen zijn helder.

√ Steeds meer instellingen binnen de voorschoolse periode en het onderwijs geven aan zichzelf te beschouwen als taalpartners en taalambassadeurs in de strijd tegen laaggeletterdheid.

√ De netwerkpartners voelen zich gesteund door de betrokken gemeenten die actief meedenken en zich inzetten om nieuwe verbindingen te realiseren.

X De aandacht voor laaggeletterdheid en het geletterdheidsnetwerk kan worden vergroot door het onderwerp vaker op de politieke agenda te krijgen en trajecten uit het educatieve domein te koppelen aan het Taalhuis.

X De rol van de voorschoolse instellingen en het onderwijs als vindplaats kan worden versterkt en zou vooral vergroot kunnen worden op het terrein van actief signaleren en doorverwijzen.

X Het snel kunnen schakelen en over regels en protocollen heen durven te stappen is een aandachtspunt in de samenwerking tussen organisaties.

5. Good practice: Waalwijk

5.1. De eerste stappen in de verbinding tussen preventie en curatie

Een aantal jaar geleden besloten de partners binnen de Lokale Educatieve Agenda in Waalwijk dat het tijd was voor een nieuwe aanpak bij het tegengaan van de taalachterstanden van kinderen en jongeren. In plaats van daarnaast een aparte notitie te maken over ouderbetrokkenheid besloten de netwerkpartners tot een integrale benadering van ouders en kinderen. Dit resulteerde in het programma Waalwijk Taalrijk. Hoewel de focus in Waalwijk Taalrijk ligt bij de leeftijd van 0 tot 18 jaar, is er ook nadrukkelijk aandacht voor ouderbetrokkenheid. Vele activiteiten zijn er op gericht ouders te stimuleren de taalontwikkeling van hun kinderen te ondersteunen, ook in de vorm van het verbeteren van de eigen taalvaardigheden. Hierdoor komen preventieve en curatieve lijnen regelmatig bij elkaar binnen Waalwijk Taalrijk.

Hans Brekelmans, wethouder
gemeente Waalwijk:

*Als we ons alleen op kinderen
zouden richten en vergeten de
ouders erbij te betrekken, is
Waalwijk Taalrijk maar voor
de helft geslaagd.*

5.2. De gemeente en het netwerk

Een gemeentebreed programma waarin veel verschillende instellingen participeren wordt alleen succesvol wanneer er een goede samenwerking bestaat tussen de netwerkpartners. In Waalwijk Taalrijk is deze samenwerking tot stand gekomen door in eerste instantie uit te gaan van wat er al gebeurde op het gebied van taalontwikkeling - zoals het stevig gevestigde VVE beleid - en daarop vervolgens verder te bouwen. De activiteiten uit de 3 pijlers (woordenschat/taal, bevorderen leesplezier, (educatief)partnerschap met ouders) van Waalwijk Taalrijk zijn hierbij zoveel mogelijk aan elkaar verbonden. Els Klerkx, beleidsmedewerker bij de gemeente, geeft aan dat in het verleden het effect van losse projecten na afloop vaak snel verwaterde. Alleen met een samenhangend programma waarbinnen activiteiten en projecten kunnen worden 'genesteld', kan het succes van individuele activiteiten ook effect hebben op de lange termijn. Daarnaast zorgt een vaste plaats op de Lokale Educatieve Agenda voor een duurzame focus op de strijd tegen laaggeletterdheid.

Els Klerkx, beleidsmedewerker gemeente
Waalwijk:

*Door constant samen te werken en losse
activiteiten onderdeel te laten worden van een
groter geheel, wordt onze aanpak beter
geborgd.*

Het voordeel van een intensieve samenwerking is de mogelijkheid om binnen het netwerk van elkaars werkwijze te leren, meent Marlies Beeks, coördinator van diverse Waalwijk Taalrijk activiteiten (werkzaam bij Stichting Leerrijk!, een scholenkoepel voor het primair onderwijs). Zo ziet zij hoe welzijnsorganisatie ContourdeTwern veel succesvol heeft met het programma Thuisondersteuning met Vrijwilligers (TOV). Hierbij bezoekt een vrijwilliger regelmatig een gezin om thuis door

middel van leuke en leerzame activiteiten de ontwikkeling van een kind te stimuleren en de ouders hierbij te betrekken in afstemming met de voorschool en de basisschool. De inzet van getrainde vrijwilligers zorgt dat de afstand naar ouders makkelijker te overbruggen is dan wanneer professionals dit werk uitvoeren. Vragen en behoeftes van ouders, ook met betrekking tot de taalontwikkeling van henzelf, kan met behulp van de vrijwilliger worden opgehaald. Getrainde vrijwilligers spelen ook een belangrijke rol bij de cursus Taal voor Thuis. Hierbij leren ouders hoe zij een positieve invloed kunnen hebben op de taalontwikkeling van hun kinderen en hoe ze zelf hun basisvaardigheden zoals lezen en

schrijven kunnen vergroten. ContourdeTwern ondersteunt Taal voor Thuis, samen met andere netwerkpartners.

De gemeente Waalwijk is de regievoerder van Waalwijk Taalrijk en verleent ondersteuning aan projecten. Met wethouder Brekelmans heeft de gemeente een betrokken bestuurder die een financiële investering mogelijk maakt en zelf ook het verhaal van Waalwijk Taalrijk voor het voetlicht weet te brengen. Toen door bezuinigingen vanuit de landelijke overheid het budget voor Waalwijk Taalrijk scherp afnam, heeft Brekelmans ervoor gezorgd dat de gemeente zelf het tekort opving om de kwaliteit van het programma te kunnen garanderen. Naast de wethouder speelt een aantal andere sleutelfiguren een belangrijke rol bij het succes van Waalwijk Taalrijk, waaronder Marlies Beeks vanuit Stichting Leerrijk! en Els Klerkx vanuit de gemeente. Zij hebben professionals en organisaties weten mee te krijgen door heel goed te luisteren naar wat er in het veld leeft. Hoewel kartrekkers nodig zijn om een programma als Waalwijk Taalrijk van de grond te krijgen, loopt men ook het risico dat bij het wegvallen van deze sleutelfiguren veel kennis en ervaring verloren gaat. Het risico van een te grote afhankelijkheid van individuen voor het slagen van Waalwijk Taalrijk wordt binnen het netwerk herkend en daarom bekijken de netwerkpartners hoe kennis en ervaring breder verspreid kunnen worden.

Het programma Waalwijk Taalrijk wordt regelmatig aan een kritische blik blootgesteld om te zien of een aanpassing of toevoeging van onderdelen nodig is voor het verbeteren van de resultaten. Doordat Waalwijk enkele jaren gebruik maakt van een eigen monitor om de taalontwikkeling van kinderen te volgen (al voor het officiële begin van Waalwijk Taalrijk), heeft men de knelpunten goed in beeld en kunnen programma's gericht worden aangepast. Voor het versterken van de link tussen preventie en curatie wordt op dit moment bovendien een website ontwikkeld met informatie over mogelijkheden voor ouders om aan hun eigen taalontwikkeling te werken en voor professionals om ouders makkelijker door te verwijzen naar taalaanbieders.

5.3. De plaats van voorschoolse instellingen en onderwijs binnen het netwerk

Het grootste programma binnen Waalwijk Taalrijk is Taalimpuls. Taalimpuls is erop gericht leerlingen binnen het reguliere onderwijs met een taalachterstand extra ondersteuning te bieden bij hun taalontwikkeling. Taalimpuls startte in groep 1 en 2, en is hierna verder uitgebreid. Binnen Taalimpuls is stevast aandacht voor ouderbetrokkenheid. Zo worden ouders van doelgroepkinderen uitgenodigd om in kleine groepen te praten over de taalontwikkeling van hun kinderen en de eventuele problemen waar zij tegenaanlopen. Professionals vanuit de voorschool, de basisschool en welzijnsorganisatie ContourdeTwern leiden deze gesprekken, maar het zijn vooral de ouders die aan het woord zijn. Zij geven elkaar advies, waardoor de bijeenkomsten bijzonder laagdrempelig zijn. De professionals luisteren naar de behoeftes van de ouders en zijn goed op de hoogte van de mogelijkheden voor ouders om aan hun eigen taalniveau te werken. Waar nodig, verwijzen de professionals door, bijvoorbeeld naar het Taalhuis. Maar liever nog laten ze ouders elkaar adviseren omdat dit meer effect heeft.

Op alle basisscholen en veel peuterspeelzalen vindt direct bij de start van het schooljaar een gesprek tussen ouders en pedagogisch medewerkers of leerkrachten plaats om van beide kanten de wensen en verwachtingen in kaart te brengen. Het doel hiervan is zo laagdrempelig mogelijk ouders te betrekken bij de (taal)ontwikkeling van hun kind en aan te sluiten bij hun (leer)behoefte.

Marlies Beeks, coördinator Stichting
Leerrijk!

*Bij de ouderbijeenkomsten van
Taalimpuls merken we dat ouders zelf
heel veel expertise hebben. Ze maken
andere ouders enthousiast en nemen
veel makkelijker iets van elkaar aan
dan als wij ze iets adviseren.*

5.4. De rol van de bibliotheek

Binnen het programma *Waalwijk Taalrijk* speelt de bibliotheek een aanzienlijke rol, al is deze in eerste instantie gericht op leesbevordering bij kinderen en jongeren tot 18 jaar. Vanuit *Waalwijk Taalrijk* is een jaar geleden een Taalhuis opgericht waardoor meer mogelijkheden zijn ontstaan om een verbinding tussen curatie en preventie te leggen. Op dit moment wordt hard gewerkt om deze mogelijkheden te concretiseren en in de praktijk te brengen. Hoewel de verbinding met het Taalhuis nog sterk in ontwikkeling is, werkt de bibliotheek al op verschillende manieren aan de verbinding tussen preventie en curatie. Zo is er een BoekStartcoach werkzaam op het consultatiebureau. Deze coach stimuleert ouders thuis voor te lezen en waar nodig en mogelijk een koppeling te maken naar een informeel of formeel taaltraject voor de ouders zelf. Daarnaast heeft onder meer een groep professionals die betrokken is bij *Waalwijk Taalrijk* een training gehad om laaggeletterdheid te herkennen zodat de verwijzing naar het Taalhuis kan worden gemaakt.

De bibliotheek ontvangt voor haar activiteiten binnen *Waalwijk Taalrijk* subsidie van de gemeente. In veel gevallen kunnen netwerkpartners zoals scholen en kinderopvangorganisaties activiteiten en diensten van de bibliotheek afnemen zonder daarvoor een (grote) financiële bijdrage te hoeven leveren. Yvonne Bosch, regiomanager bij de Bibliotheek Midden Brabant, heeft de indruk dat de netwerkpartners onvoldoende beseffen dat de kosten voor dit soort activiteiten op lange termijn wellicht niet meer vergoed worden door de gemeente. De netwerkpartners moeten dus anticiperen dat cofinanciering een (groter) onderdeel van hun reguliere begroting wordt.

5.5. Bepalende succesfactoren en aandachtspunten binnen de gemeente Waalwijk

√ Met *Waalwijk Taalrijk* is er een gemeentebreed programma, gedragen door het netwerk, waarbinnen preventieve en curatieve lijnen samenkomen.

√ Een zeer betrokken wethouder en een enthousiaste gemeente die de integrale strijd tegen laaggeletterdheid ondersteunen.

√ Een goede samenwerking tussen partijen en een strategische borging van de aanpak doordat het onderdeel is van de Lokale Educatieve Agenda.

√ Meer grip op processen en mogelijkheden tot kwaliteitsverbetering door de eigen taalmonitor.

√ De ontwikkeling van een website die het voor ouders en professionals makkelijker maakt de juiste taalondersteuning te vinden.

√ De inzet van vrijwilligers om de afstand naar ouders te overbruggen.

√ De oprichting van een Taalhuis waardoor de mogelijkheden om preventieve en curatieve lijnen te verbinden wordt vergroot.

X *Waalwijk Taalrijk* is nu te afhankelijk van individuen wat leidt tot een zekere kwetsbaarheid. Hiervan is men zich echter bewust.

X Cofinanciering is voor alle activiteiten binnen *Waalwijk Taalrijk*, inclusief die van de bibliotheek, op termijn noodzakelijk. Netwerkpartners realiseren zich dit nu onvoldoende en anticiperen hier nog niet op.

6. Conclusie en aanbevelingen

In dit onderzoek is gekeken naar de problemen en mogelijkheden bij het verbinden van curatieve en preventieve taalactiviteiten binnen lokale geletterdheidsnetwerken. Dit hoofdstuk zal kort ingaan op de belangrijkste punten uit de verschillende good practices. Daarna volgt een serie aanbevelingen, gebaseerd op de good practices, de expertgesprekken en bureauonderzoek, bij het opzetten van lokaal taalbeleid dat gericht is op het tegengaan van laaggeletterdheid door te focussen op laagtaalvaardige gezinnen.

6.1. Kampen, Noordwest Veluwe en Waalwijk

Gemeente Kampen

Door een goed bezocht symposium wist de Bibliotheek Kampen het momentum te creëren waardoor het bewustzijn rond laaggeletterdheid bij de netwerkpartners kon worden vergroot. Ook was dit symposium het startsein van een hernieuwde samenwerking tussen professionals van verschillende instellingen in het veld. Een gemeentelijke stuurgroep zorgt dat het onderwerp laaggeletterdheid binnen het netwerk op de agenda blijft. De gemeente steunt het netwerk en wil een aanjagende en verbindende rol in spelen. In de praktijk ligt de regie bij de bibliotheek maar deze rol is niet geformaliseerd waardoor het soms lastig is processen op gang te krijgen. Binnen de eigen organisatie van de bibliotheek worden preventieve en curatieve lijnen bij elkaar gebracht, zowel binnen functies als processen, waardoor de verbinding tussen preventie en curatie een structureel karakter krijgt.

Regio Noordwest Veluwe

Een grote stap vormt het prestatiecontract - waarbinnen een link wordt gelegd tussen preventie en curatie - die de bibliotheek Noordwest Veluwe heeft weten te maken met alle gemeentes in haar werkgebied. Door dit contract is de koers helder en ook is het een concretisering van de formele regierol die de bibliotheek daar heeft. De netwerkpartners voelen zich gesteund door de betrokken gemeentes. Binnen het netwerk is er goed contact tussen partners en zijn de rollen helder. De ambitie van de bibliotheek heeft zich kunnen verspreiden naar de netwerkpartners zodat steeds meer instellingen binnen de voorschoolse periode en het onderwijs zichzelf zijn gaan beschouwen als taalpartner in de strijd tegen laaggeletterdheid. De aandacht voor laaggeletterdheid en het geletterdheidsnetwerk kan nog verder worden vergroot door het onderwerp vaker op de politieke agenda te krijgen en trajecten uit het educatieve domein te koppelen aan het Taalhuis.

Gemeente Waalwijk

Binnen het gemeentebrede programma Waalwijk Taalrijk komen preventieve en curatieve lijnen samen. Het programma wordt gedragen door het netwerk en de gemeente. In Waalwijk weet een actieve wethouder het onderwerp steeds weer voor het voetlicht te brengen. Door een goede samenwerking tussen partijen en een vaste plek op de Lokale Educatieve Agenda is Waalwijk Taalrijk geborgd. Door het introduceren van een eigen taalmonitor kunnen de resultaten inzichtelijk worden gemaakt en de kwaliteit van projecten, waar nodig, worden verbeterd. Ook wordt er gewerkt aan een website die het voor ouders en professionals makkelijker maakt de juiste taalondersteuning te vinden. Binnen de context van Waalwijk Taalrijk is een jaar geleden ook een Taalhuis opgericht waardoor op den duur de mogelijkheden om preventieve en curatieve lijnen te verbinden wordt vergroot.

6.2. Aanbevelingen

In deze paragraaf wordt, op basis van de gesprekken met experts, bureauonderzoek en de verdieping in drie good practices, een aantal aanbevelingen geformuleerd.

Ouders

De benadering van ouders moet laagdrempelig en op maat. In plaats van ze richting trajecten te duwen die focussen op hun eigen taalontwikkeling moet eerst het besef landen hoe belangrijk het eigen taalniveau is voor de taalontwikkeling van hun kinderen. De wens en motivatie om het beste te doen voor hun kind biedt een opening waardoor kleine stappen kunnen worden genomen. Luisterend naar hun vragen en behoeften kan er vervolgens eventueel in de richting van een taalcursus worden bewogen. Een vertrouwensband met een professional is hierbij van onschatbare waarde. Maar ook het inzetten van vrijwilligers, of ouders met elkaar in gesprek laten gaan, kan ervoor zorgen dat ouders zich beter gehoord voelen en meer open staan voor het werken aan hun eigen taalniveau. Vrijwel altijd gaat het hierbij om intensieve processen die veel tijd vragen.

Professionals

Voor een succesvolle aanpak is het nodig dat de betrokken professionals hun bewustzijn en expertise aangaande de problematiek vergroten. Het is echter niet voldoende om medewerkers van instellingen binnen het netwerk te trainen op het signaleren van laaggeletterdheid bij ouders. Minstens net zo belangrijk is het dat professionals handvatten krijgen aangereikt over de wijze waarop ze ouders kunnen benaderen. Ook is het nodig dat professionals structureel op de hoogte zijn van taalondersteunende activiteiten voor ouders en kinderen of weten waar ze deze informatie kunnen vinden.

De gemeente en het netwerk

Om de aanpak van laaggeletterdheid door de koppeling van preventieve en curatieve lijnen te laten slagen is het nodig dat er een gemeente- of regiobreed programma wordt ontwikkeld met de focus op het gezin. Binnen dit programma krijgen 'losse' activiteiten of projecten een plaats, zodat de impact hiervan niet verwatert na afloop. Een dergelijk breed programma moet gedragen worden door een netwerk waarbinnen de instellingen op alle niveaus goed met elkaar samenwerken op basis van een gedeelde ambitie. Daarbij is het van groot belang dat het onderwijs en voorschoolse instellingen onderdeel zijn van dit netwerk. Om hen actief te betrekken bij een verbindende aanpak moet duidelijk zijn welke voordelen een nieuwe benadering voorschoolse instellingen en basisscholen kan opleveren.

De gemeente hoeft niet per se regievoerder te zijn maar het netwerk moet wel gestimuleerd en ondersteund worden vanuit de gemeente. Een financiële ondersteuning kan zaken van de grond tillen en werkt veelal aanjagend. Daarnaast kan een gemeente organisaties, domeinen en (politieke) partijen met elkaar in verbinding brengen en een belangrijke bijdrage leveren in het onder de aandacht brengen van het probleem.

De samenwerkende partijen moeten overtuigd zijn van het belang van de samenwerking. Wat moet de samenwerking opleveren en wat vormt de meerwaarde van zo'n collaboratie? Gezamenlijk moeten antwoorden worden gevonden op vragen als:

- Welk concreet probleem wordt door de samenwerkende instellingen opgelost?
- Wat is de gedeelde ambitie? Is deze voldoende richtinggevend en concreet?
- Zitten de goede partijen aan tafel? Is er vertrouwen in de samenwerking?
- Welke bijdrage leveren de afzonderlijke partijen aan het oplossen van het probleem?
- Op welke wijze wordt samengewerkt? En op welke wijze wordt de samenwerkingsinfrastructuur georganiseerd?

Tussen de gemeente en organisaties moeten heldere (prestatie)afspraken worden gemaakt, ook met betrekking tot eigenaarschap en regievoering, zodat de verwachtingen en doelen van alle samenwerkende partijen helder zijn. Alleen dan kan er gericht worden gewerkt en kunnen resultaten zinvol worden geëvalueerd.

Rol van de bibliotheek

De rol die de bibliotheek speelt is in grote mate afhankelijk van de verhoudingen binnen het netwerk. Wanneer deze rol de vorm van regievoering aanneemt is het belangrijk dat deze positie wordt geformaliseerd. De strijd tegen het achterhaalde imago van uitleenfabriek is echter op veel plaatsen nog niet gestreden. Daarom kan de bibliotheek zich binnen het netwerk en richting de gemeente (nog) sterker profileren als expert op het gebied van preventie én curatie en hiermee haar zichtbaarheid vergroten.

Binnen het netwerk kunnen bibliotheken echter ook zelf 'het goede voorbeeld geven' door in de interne organisatie de preventieve en curatieve lijnen aan elkaar te verbinden. Dit kan door functies te creëren met beide terreinen als aandachtsgebied en/of door structureel overleg en gedeelde verantwoordelijk tussen medewerkers van preventieve en curatieve lijnen te organiseren. Naast het vergroten van de bewustwording en de expertise rond laaggeletterdheid, kunnen medewerkers worden getraind op terreinen als netwerken en samenwerken met organisaties, bijvoorbeeld in de vorm van een ketengerichte aanpak.

Bijlage 1. Lijst van gesprekspartners

Expertronde

- Arjan Beune, adjunct-directeur Stichting Lezen & Schrijven
- David Kranenburg, directeur Stichting Actief Ouderschap
- Anne Heinsbroek, directeur De VoorleesExpress
- Els Klerkx, beleidsmedewerker gemeente Waalwijk
- Dieuwke de Goede, programmamanager Educatie en Participatie Bibliotheek Kampen
- Sita Goedendorp, projectleider Taalhuizen Bibliotheek Eemland
- Eric van Oosterhout, burgemeester gemeente Emmen
- Conny Reijngoudt, directeur-bestuurder Bibliotheek aan den IJssel
- Kees Vortman, wethouder gemeente Son en Breugel
- Lian Strijards, beleidsadviseur sociaal domein gemeente Son en Breugel
- Gerard Meijer, programmamanager educatie SPN
- Nanette Schuller, coördinator Taalhuizen arbeidsregio Helmond - de Peel

Kampen

- Dieuwke de Goede, programmamanager Educatie en Participatie Bibliotheek Kampen
- Annette Schol, directeur-bestuurder Bibliotheek Kampen
- Christian van der Worp, beleidsmedewerker maatschappelijk domein gemeente Kampen
- Patricia Volmer-Van der Kolk, vrijwilliger BoekStart Bibliotheek Kampen
- Annelies Kneepkens, leidinggevende GGD/GJC Kampen en IJsselmuiden
- Marjan Albers, onderwijsspecialist Bibliotheek Kampen
- Irma Hollander, consulent Educatie en Participatie Bibliotheek Kampen
- Gradus van Assen, directeur Koningin Emmaschool Kampen
- Eibert Spaan, wethouder gemeente Kampen

Noordwest Veluwe

- Jan Hoogenberg, directeur-bestuurder Bibliotheek Noordwest Veluwe
- Linda Mulder, programmamanager Programmering en Educatie Bibliotheek Noordwest Veluwe
- Sandra Timmer, programmacoördinator 0 – 18 jarigen Bibliotheek Noordwest Veluwe
- Fatima Essabandi –taalcoördinator Bibliotheek Noordwest Veluwe
- Pauline Beelen, beleidsmedewerker samenlevingszaken gemeente Ermelo

Waalwijk

- Els Klerkx, beleidsmedewerker gemeente Waalwijk
- Yvonne Bosch, regiomanager Bibliotheek Midden-Brabant
- Hans Brekelmans, wethouder gemeente Waalwijk
- Hellen van Tilborg, vve-coördinator kinderopvangorganisatie Mikz
- Marlies Beeks, coördinator Stichting Leerrijk!
- Dick Kievith, lid college van bestuur Stichting Leerrijk!

